

De gelegenheid maakt de leugenaar

(1) We doen het allemaal zo'n twee keer per dag, maar herkennen het met moeite bij anderen: liegen. Wie een leugenaar probeert te ontmaskeren, let meestal op de verkeerde dingen. En... de gelegenheid maakt de leugenaar.

(2) Aldert Vrij is leugenexpert en doet onderzoek naar technieken om een leugenaar te herkennen: "Veel mensen denken dat lichaamstaal meer zegt over liegen dan spraak. Het tegenovergestelde is waar. Dat blijkt alleen al uit het feit dat mensen beter zijn in het ontmaskeren van leugenaars als ze naar leugenaars luisteren, tijdens een telefoongesprek bijvoorbeeld, dan wanneer ze leugenaars zien. Kenmerkend leugenaars gedrag, vergelijkbaar met Pinokkio's neus, bestaat dus niet." Wegkijken of onrustig friemelen, het zijn niet de kenmerken van een leugenaar. Veel beter kun je kijken naar het taalgebruik, dan naar non-verbale kenmerken. Zo gebruikt een leugenaar minder vaak het woord 'ik' of 'mij', omdat hij op die manier onbewust afstand neemt van zijn daad. En hij spreekt minder gedetailleerd, want alles wat hij vertelt, moet hij onthouden alsof het de waarheid is.

(3) Uit hersenonderzoek blijkt dat liegen het brein meer moeite kost dan de waarheid spreken. Dit principe gebruikt Vrij bij testen die het de leugenaar nog moeilijker maken: "Laat hem bijvoorbeeld het verhaal in omgekeerde volgorde vertellen, of laat hem twee dingen tegelijk doen,

bijvoorbeeld het verhaal vertellen en autorijden."

(4) Vrij deed een experiment met studenten die een leugen moesten vertellen aan politieagenten. Als de leugenaars hun verhaal achterstevoren moesten vertellen, gebruikten ze onder andere minder details in hun verhaal, meer twijfelwoorden, zeiden ze vaker 'uh', en gingen ze langzamer praten. Allemaal tekenen dat het brein van de studenten hard aan het werk was. Dat werkte in het voordeel van de agenten om de leugenaar te ontmaskeren.

(5) Lange tijd werd er groot heil verwacht van de leugendetector, maar de polygraaf blijkt onbetrouwbaar. Ewout Meijer, rechtspsycholoog van de Universiteit van Maastricht: "Leugendetectie is omstreden. Een polygraaf meet lichamelijke reacties, zoals zweet in de handpalm, hartslag, bloeddruk en ademhaling. En die lichamelijke reacties hangen samen met stress en emotie. Het apparaat gaat ervan uit dat leugenaars stress ervaren. Maar dat is problematisch, want ook onschuldige mensen die verhoord worden, kunnen stress ervaren."

(6) Meijer onderzoekt zelf een alternatief voor leugendetectie dat veel nauwkeuriger werkt: geheugendetectie. Geheugendetectie maakt gebruik van dezelfde lichamelijke reacties, maar het principe is anders. "Bij geheugendetectie zijn we niet zozeer op zoek naar de emoties die met een leugen samenhangen, maar naar bepaalde kennis die de dader

heeft, die een onschuldige niet kan hebben. Dus we bieden bijvoorbeeld
85 vijf mogelijke moordwapens en vluchtauto's aan. Afhankelijk van waar de sterkste reacties optreden komt de polygrafist tot een conclusie of de verdachte wel of niet het
90 moordwapen herkent."

(7) Hoe leugenachtig is de gemiddelde mens? De Amerikaanse sociaal psycholoog Dan Ariely ontwikkelde rond deze vraag zijn 'Fudge Factor
95 Theory' (oftewel sjoemelmarge-theorie): "Het basisidee is dat wij mensen twee dingen willen: we willen in de spiegel kunnen kijken en voelen dat we prachtige eerlijke mensen
100 zijn, maar we willen ook een beetje oneerlijk kunnen zijn. Je zou zeggen: dat kan niet allebei. Maar in de praktijk kan dat wel. En dit is waar de sjoemelmarge een rol begint te
105 spelen: want zolang we het maar een beetje doen, kunnen we onszelf nog steeds zien als goede mensen."

(8) Ariely deed talloze onderzoeken waarbij hij mensen de kans gaf om
110 oneerlijk te zijn. Een klassieker is een onderzoek waarbij proefpersonen een test moesten maken met twintig puzzelstukjes. Per goed antwoord kregen ze vijftig dollarcent.
115 Vervolgens mochten ze zelf beoordelen hoeveel ze er goed hadden. Je zou verwachten dat een berekend mens ze alle twintig goed zou rekenen. Het resultaat bleek
120 anders. Van de twintig vragen had-

den de studenten er gemiddeld vier goed, en ze rekenden er zes goed. Dit principe werkte precies hetzelfde als de test direct na het maken door
125 de papierversnipperaar ging. Dus of we wel of niet het risico lopen om gepakt te worden is niet van belang: mensen blijken structureel een klein beetje te liegen als ze de kans
130 krijgen.

(9) De volgende stap voor Ariely was om uit te zoeken hoe we oneerlijkheid kunnen verminderen. Uit een vervolgonderzoek bleek dat vooraf
135 tekenen goed werkt. Hij probeerde dit uit bij een verzekeringsmaatschappij die minder premie rekende als klanten minder kilometers reden. De verzekerden moesten zelf het aantal
140 gereden kilometers opgeven. En ze bleken aanmerkelijk eerlijker als ze vooraf tekenden dan achteraf. Tel uit je winst.

(10) Hoewel je uiteraard heel eerlijke
145 mensen hebt en heel oneerlijke, gaat Ariely's theorie ervan uit dat 99 procent van de mensen een beetje oneerlijk is als ze kans krijgen: de gelegenheid maakt de leugenaar.
150 Volgens leugenexpert Aldert Vrij betekent dit dat we ons meer moeten concentreren op het voorkomen van leugens en oneerlijkheid, dan op het betrappen ervan. Hij ziet hier dan ook
155 een mooie taak weggelegd voor het onderwijs. Juist die preventieve kant moet benadrukt worden.

Naar een artikel van Jurjen Simmelink, VPRO-gids, 6-12 april 2013

Tekst 4

- 1p 18 Hoe wordt het onderwerp van de tekst in alinea 1 ingeleid?
In alinea 1
- A worden enkele opvallende uitspraken gedaan.
 - B wordt de opbouw van de tekst geschetst.
 - C wordt een conclusie vooraf getrokken.
 - D wordt een samenvatting vooraf gegeven.
- 1p 19 In alinea 2 vertelt Aldert Vrij over onderzoek naar technieken om een leugenaar te herkennen.
Waarom herken je een leugenaar?
Je kunt een leugenaar vooral herkennen als je let op
- A details.
 - B lichaamstaal.
 - C non-verbale kenmerken.
 - D taalgebruik.
- 1p 20 Wat is het verband tussen alinea 3 en alinea 4?
- A Alinea 4 is een conclusie bij alinea 3.
 - B Alinea 4 is het bewijs van het gestelde in alinea 3.
 - C Alinea 4 spreekt het gestelde in alinea 3 tegen.
 - D Alinea 4 zwakt het gestelde in alinea 3 af.
- 1p 21 In alinea 6 wordt zowel gesproken over leugendetectie als geheugendetectie.
→ Leg in eigen woorden uit wat het verschil is tussen beide.
Gebruik voor je antwoord maximaal 30 woorden.
- 1p 22 In alinea 7 wordt gesproken over de sjoemelmargetheorie.
→ Leg deze theorie in eigen woorden uit.
Gebruik voor je antwoord maximaal 20 woorden.
- 1p 23 Op welke manier sluiten de alinea's 9 en 10 aan op alinea 8?
De alinea's 9 en 10
- A geven een bevestiging van alinea 8.
 - B geven nieuwe voorbeelden bij alinea 8.
 - C zijn een verklaring van alinea 8.
 - D zijn een vervolg op alinea 8.
- 1p 24 In dit artikel geeft de schrijver vooral feiten weer naar aanleiding van onderzoeken door deskundigen. Soms geeft hij ook zijn eigen mening.
→ Citeer de zin uit alinea 9 waaruit de eigen mening van de schrijver blijkt.

- 1p **25** In alinea 10 wordt gesproken over een mooie taak voor het onderwijs. Waaruit bestaat die taak volgens Aldert Vrij?
- A de aandacht richten op voorkomen van oneerlijkheid
 - B oneerlijke mensen eerlijk maken
 - C strenger controleren op oneerlijkheid
 - D zorgen dat oneerlijke mensen leren van eerlijke mensen
- 1p **26** Hoe kun je de inhoud van de laatste alinea het beste weergeven? De laatste alinea bevat een
- A conclusie en advies.
 - B conclusie en tegenstelling.
 - C samenvatting en advies.
 - D verklaring en voorbeeld.
- 2p **27** Aldert Vrij heeft onderzoek gedaan naar technieken om een leugenaar te herkennen.
- Geef in de uitwerkbijlage met een kruisje aan of de volgende uitspraken waar of niet waar zijn.
- Gebruik de informatie van het onderzoek van Aldert Vrij uit alinea 2.

	waar	niet waar
Uit de manier waarop iemand beweegt, kun je beter opmaken dat iemand liegt dan uit de manier waarop hij praat.		
Mensen herkennen een leugenaar beter als ze naar hem luisteren.		
Wegkijken en onrustig friemelen zijn kenmerken van liegen.		
Een leugenaar gebruikt vaak het woordje 'ik'.		
Een leugenaar vertelt uitgebreid.		
Non-verbale kenmerken hangen minder samen met liegen dan verbale kenmerken.		

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.